Algebra liniowa dla śmiertelników

Piotr Suwara
Paweł Siedlecki

1 sierpnia 2011

Spis treści

1 Ciało 2

2 Liczby zespolone 4

3 Przestrzenie liniowe 4
- 3.1 Podstawy . . . 4
- 3.2 Liniowa zależność, baza i wymiar przestrzeni . . . 6
  - 3.2.1 Przestrzenie nieskończenie wymiarowe . . . 11
- 3.3 Działania na przestrzeniach liniowych . . . 12
- 3.4 Przekształcenia liniowe . . . 13
  - 3.4.1 Rzutowania i symetrie . . . 17
- 3.5 Macierze . . . 18
  - 3.5.1 Macierze przekształceń liniowych . . . 21

4 Przestrzenie unitarne 22
- 4.1 Iloczyn skalarny . . . 22
- 4.2 Przestrzenie ortogonalne . . . 26

1 Ciało

Definicja 1. Zbiór K z działaniami dodawania $+$ oraz mnożenia $\cdot$ (których argumentami są dwa elementy z tego zbioru, a wartościami elementy z tego zbioru) nazywamy *ciałem*, jeśli zawiera co najmniej dwa elementy oraz spełnione są tzw. aksjomaty ciała:

- łączność dodawania: $\forall_{a,b,c\in K}(a+b)+c=a+(b+c)$,
- istnienie elementu neutralnego dodawania (zera): $\exists_{0\in K}\forall_{a\in K}a+0=a$,
- istnienie elementu przeciwnego: $\forall_{a\in K}\exists_{b\in K}a+b=0$,
- przemienność dodawania: $\forall_{a,b\in K}a+b=b+a$,
- łączność mnożenia: $\forall_{a,b,c\in K}(a\cdot b)\cdot c=a\cdot(b\cdot c)$,
- istnienie elementu neutralnego mnożenia (jedynki): $\exists_{1\in K}\forall_{a\in K}a\cdot 1=a$,
- przemienność mnożenia: $\forall_{a,b\in K}a\cdot b=b\cdot a$,

- rozdzielność mnożenia względem dodawania: $\forall_{a,b,c\in K} a \cdot (b+c) = a\cdot b + a\cdot c$,
- istnienie elementu odwrotnego (dla każdego niezerowego elementu): $\forall_{a\in K\setminus\{0\}} \exists_{b\in K} a\cdot b = 1$.

Ciałami są na przykład: zbiór liczb rzeczywistych $\mathbb{R}$ (z dobrze znanymi działaniami), zbiór liczb wymiernych $\mathbb{Q}$, zbiór liczb zespolonych $\mathbb{C}$.

Ciało oprócz powyższych ma też inne często wykorzystywane własności, które wynikają wprost z aksjomatów. Poniżej podajemy przykłady takich własności. Formalne dowodzenie takich oczywistych faktów nie jest bynajmniej naszym celem, ale może być dobrym ćwiczeniem na zapoznanie się z definicją ciała – zwłaszcza, że będziemy korzystać nie tylko ze wspomnianych już ciał.

Twierdzenie 1. *W ciele występuje tylko jeden element neutralny dodawania (0), tylko jeden element neutralny mnożenia (1).*

Dowód. Załóżmy, że 0_1 oraz 0_2 są elementami neutralnymi dodawania. Wtedy $0_1 = 0_1 + 0_2 = 0_2$.

Zupełnie identycznie pokazuje się, że istnieje tylko jeden element neutralny mnożenia. □

Twierdzenie 2.

- $0 \cdot a = 0$ *dla dowolnego* $a \in K$.
- $0 \neq 1$.
- *Dla dowolnego* $a \in K$ *element do niego przeciwny nie tylko istnieje, ale jest wyznaczony jednoznacznie; oznaczmy go* $-a$.
- *Dla dowolnego* $a \in K \setminus \{0\}$ *element do niego odwrotny nie tylko istnieje, ale jest wyznaczony jednoznacznie; oznaczmy go* a^{-1} *albo* $\frac{1}{a}$.

Dowód. Dowód pozostawiamy jako ćwiczenie. □

Definicja 2. $\mathbb{Z}_p$ oznacza zbiór $\{0, 1, \ldots, p-1\}$ z działaniami dodawania i mnożenia zdefiniowanymi tak, jak dla liczb całkowitych, ale modulo liczba pierwsza p.

Przykładowo, $\mathbb{Z}_5$ to zbiór $\{0, 1, 2, 3, 4\}$, w którym $1+2 = 3$, $2+4 = 6 \pmod 5 = 1$, $1 \cdot 4 = 4$, $3 \cdot 4 = 12 \pmod 5 = 2$.

Twierdzenie 3. *Dla dowolnej liczby pierwszej* p *zbiór* $\mathbb{Z}_p$ *z tak określonymi działaniami jest ciałem.*

Dowód. Większość własności ciała możecie sami sprawdzić. Nieoczywiste pozostaje tylko, czy dla każdego niezerowego elementu istnieje element odwrotny; jest to znane twierdzenie teorii liczb i nie będziemy go tutaj udowadniać. □

Bardzo ważnym ciałem jest $\mathbb{Z}_2$. Jest to zbiór $\{0,1\}$ z działaniami takimi, że $0+0=0, 0+1=1+0=1, 1+1=0, 0\cdot 0=0, 0\cdot 1=1\cdot 0=0, 1\cdot 1=1$. Można na te działania patrzeć także jako na działania logiczne na wartościach logicznych: 0 – fałsz, 1 – prawda, + – alternatywa rozłączna (tzw. *albo*), $\cdot$ – koniunkcja (tzw. *i*).

Definicja 3. *Charakterystyka* ciała K to najmniejsza niezerowa liczba jedynek tego ciała, jakie należy do siebie dodać, by otrzymać 0. Oznaczamy tę wartość jako $\mathrm{char}K$. Jeśli taka liczba nie istnieje, wtedy $\mathrm{char}K = 0$.

Przykładowo, charakterystyki $\mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ są równe 0. Z kolei $\mathrm{char}\mathbb{Z}_p = p$.

2 Liczby zespolone

O liczbach zespolonych możecie przeczytać na przykład na Wikipedii `http://pl.wikipedia.org/wiki/Liczby_zespolone` lub na stronie `http://www.ift.uni.wroc.pl/~cislo/algebra/wyklad5.pdf`. Z liczb zespolonych będziemy czasami korzystać, i chcielibyśmy, żebyście rozumieli: dodawanie, mnożenie, branie odwrotności, wzór de Moivre'a, sprzężenie, moduł i orientowali się, jak te definicje interpretować geometrycznie na płaszczyźnie.

3 Przestrzenie liniowe

3.1 Podstawy

Definicja 4. *Przestrzenią liniową* (lub *wektorową*) nad ciałem K nazywamy zbiór V z działaniami dodawania wektorów, które dowolnej parze elementów z V (*wektorów*) przyporządkowuje inny element z V (wektor), oraz mnożenia wektora przez skalar, które elementowi z ciała K (*skalarowi*) oraz elementowi z V (wektorowi) przyporządkowuje element z V (wektor); w V wyróżniony jest wektor *zerowy*, oznaczany jako 0, przy czym spełnione są następujące aksjomaty (dla dowolnych $u, v, w \in V$ oraz $a, b \in K$):

- łączność dodawania wektorów: $u + (v + w) = (u + v) + w$,
- przemienność dodawania wektorów: $u + v = v + u$,

- istnienie wektora neutralnego dodawania: $v + 0 = v$,
- istnienie wektora przeciwnego: dla v istnieje takie $d \in V$, że $v + d = 0$,
- rozdzielność mnożenia względem dodawania wektorów: $a \cdot (u + v) = a \cdot u + a \cdot v$,
- rozdzielność mnożenia względem dodawania skalarów: $(a + b) \cdot v = a \cdot v + b \cdot v$,
- łączność mnożenia przez skalary: $(a \cdot b) \cdot v = a \cdot (b \cdot v)$,
- 1 jest elementem neutralnym mnożenia: $v \cdot 1 = v$.

Nie należy się przerażać powyższymi aksjomatami. Wszystkie one obrazują proste własności, których żądamy od działań dodawania wektorów i ich mnożenia przez skalary.

Szczególną rolę pełnią przestrzenie K^n nad ciałem K. Przestrzeń K^n to zbiór ciągów n-elementowych o elementach z ciała K, czyli

$$K^n = \{(a_1, \ldots, a_n) : a_1, \ldots, a_n \in K\}$$

z naturalnie określonymi działaniami dodawania i mnożenia jako dodawanie i mnożenie po współrzędnych:

$$(a_1, \ldots, a_n) + (b_1, \ldots, b_n) = (a_1 + b_1, \ldots, a_n + b_n),$$

$$c \cdot (a_1, \ldots, a_n) = (c \cdot a_1, \ldots, c \cdot a_n).$$

Najbardziej znane są przestrzenie $\mathbb{R}^n$, w szczególności $\mathbb{R}^1 = \mathbb{R}$ czyli prosta rzeczywista, $\mathbb{R}^2$ czyli dobrze znana nam płaszczyzna, $\mathbb{R}^3$ czyli przestrzeń trójwymiarowa, którą postrzegamy dookoła siebie. Dodawanie wektorów w tych przestrzeniach zdefiniowaliśmy wygląda dokładnie tak, jak jest to pokazywane w szkole. Także mnożenie przez skalar, które jest po prostu jednokładnością o skali równej temu skalarowi, czyli odpowiednim rozciąganiem.

Znowu otrzymujemy kilka oczywistych własności:

Twierdzenie 4.
- *Dla każdego wektora v istnieje dokładnie jeden wektor przeciwny do niego u, czyli taki, że $v + u = 0$; oznaczamy go jako $-v$ i zachodzi równość $-v = (-1) \cdot v$.*
- *$0v = 0$ dla każdego wektora v oraz $a0 = 0$ dla dowolnego skalara a.*
- *Jeśli $av = 0$, to $a = 0$ lub $v = 0$.*

Dowód. Pozostawiamy dociekliwemu czytelnikowi. □

Definicja 5. Niepusty podzbiór $W \subset V$ przestrzeni liniowej V jest *podprzestrzenią liniową* przestrzeni liniowej V, jeśli jest zamknięty ze względu na działania dodawania oraz mnożenia przez skalar, czyli dla dowolnych $u, v \in W, a \in K$ zachodzi:

- $u + v \in W$,
- $av \in W$.

Łatwo sprawdzić, że działania dodawania i mnożenia w podprzestrzeni liniowej zachowują wszystkie swoje magiczne właściwości, wobec czego W z tymi działaniami spełnia aksjomaty przestrzeni liniowej – jest przestrzenią liniową.

Prostym przykładem może być podprzestrzeń $W = \{(a, a) : a \in \mathbb{R}\}$ przestrzeni $V = R^2$. V to cała płaszczyzna, W to prosta na płaszczyźnie opisana równaniem $y = x$.

3.2 Liniowa zależność, baza i wymiar przestrzeni

Definicja 6. *Kombinacją liniową* układu wektorów $v_1, \ldots, v_n$ o współczynnikach $a_1, \ldots, a_n$ nazywamy wektor

$$u = a_1 v_1 + \ldots a_n v_n = \sum_{i=1}^{n} a_i v_i.$$

Zauważmy, że jeśli u oraz w są pewnymi kombinacjami liniowymi wektorów $v_1, \ldots, v_n$, to $u + w$ oraz au dla dowolnego skalara a też są kombinacjami liniowymi tych wektorów.

Definicja 7. Przez $U = \mathrm{lin}(v_1, \ldots, v_n)$ oznaczamy zbiór wszystkich kombinacji liniowych wektorów $v_1, \ldots, v_n$.

Jeśli wektory v_i należą do przestrzeni V, to U jest jej podprzestrzenią. Mówimy, że U jest *przestrzenią rozpiętą* na wektorach $v_1, \ldots, v_n$. Mówimy, że te wektory *rozpinają* przestrzeń V, jeśli $U = V$. W takiej sytuacji każdy wektor z V jest pewną kombinacją liniową wektorów z U.

Uwaga 1. Będziemy mówić, że układ współczynników $a_1, \ldots, a_n$ jest *niezerowy*, jeśli dla pewnego j zachodzi $a_j \neq 0$.

Może się zdarzyć, że kombinacja liniowa wektorów o niezerowym układzie współczynników będzie wektorem zerowym! Na przykład dla $a_1 = 1, a_2 = -1, v_1 = v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix}$ mamy $a_1 v_1 + a_2 v_2 = \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix} - \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \end{pmatrix} = 0$.

Definicja 8. Układ wektorów $v_1, \dots, v_n$ nazywamy *liniowo zależnym*, jeśli dla pewnego niezerowego układu współczynników $a_1, \dots, a_n$ ich kombinacja liniowa jest wektorem zerowym:

$$\sum_{i=1}^{n} a_i v_i = 0.$$

Jeśli nie istnieje taki niezerowy układ współczynników, to układ ten nazywamy *liniowo niezależnym.*

Równoważnie, układ $v_1, \dots, v_n$ jest liniowo niezależny, wtedy i tylko wtedy, gdy równość $\sum_{i=1}^{n} a_i v_i = 0$ implikuje $a_1 = a_2 = \dots a_n$. Jest to bardzo ważny fakt i czytelnik powinien się nad nim chwilę zastanowić.

Przykładowo, układ wektorów $\begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 0 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}$ jest liniowo niezależny (dlaczego?). Z kolei układ wektorów $\begin{pmatrix} 0 \\ 1 \\ 1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \\ 1 \end{pmatrix}, \begin{pmatrix} 1 \\ 0 \\ 2 \end{pmatrix}$ jest liniowo zależny (znajdź współczynniki!).

Jest jeszcze jeden ważny sposób patrzenia na liniową zależność wektorów.

Stwierdzenie 1. Układ $v_1, \dots, v_n$ jest liniowo zależny wtedy i tylko wtedy, gdy jeden z tych wektorów da się otrzymać za pomocą pewnej kombinacji liniowej innych.

Dowód. Załóżmy, że układ ten jest liniowo zależny. Wtedy $\sum_{i=1}^{n} a_i v_i = 0$ dla niezerowego układu współczynników. Przyjmijmy bez utraty ogólności, że $a_1 \neq 0$. Wtedy

$$v_1 = \sum_{i=2}^{n} -\frac{a_i}{a_1} v_i,$$

co kończy dowód implikacji w jedną stronę. Dowód w drugą stronę pozostawiamy jako ćwiczenie. □

W powyższym dowodzie pokazaliśmy, że $v_1 \in \mathrm{lin}(v_2, \dots, v_n)$. Idąc tą drogą, otrzymujemy

Wniosek 1. Układ wektorów jest liniowo zależny wtedy i tylko wtedy, gdy jeden z nich należy do przestrzeni rozpiętej na wszystkich innych.

Podamy kilka przydatnych faktów.

Stwierdzenie 2. Dany jest układ wektorów $v_1, \ldots, v_n$. Jeśli zastąpimy v_1 pewną kombinacją liniową o współczynnikach $a_1, \ldots, a_n$ taką, że $a_1 \neq 0$, to przestrzeń U rozpięta przez otrzymany układ wektorów będzie identyczna z przestrzenią W rozpiętą przez początkowy układ wektorów.

Dowód. Niech $v_1' = \sum_{i=1}^{n} a_i v_i$. Wtedy jeśli $W \ni v = \sum_{i=1}^{n} b_i v_i$, to $v = \frac{b_1}{a_1} v_1' + \sum_{i=2}^{n} (b_i - \frac{b_1}{a_1} a_i) v_i \in U$. Analogicznie dowodzimy $v \in U \implies v \in W$. □

Sytuacja jest identyczna, jeśli: zmienimy kolejność wektorów, pomnożymy pewien wektor przez niezerową stałą, dodamy jeden z wektorów do drugiego.

Stwierdzenie 3. Dany jest liniowo niezależny układ wektorów $v_1, \ldots, v_n$. Jeśli zastąpimy v_1 pewną kombinacją liniową o współczynnikach $a_1, \ldots, a_n$ taką, że $a_1 \neq 0$, to otrzymany układ wektorów będzie liniowo niezależny.

Dowód. Układ $v_2, \ldots, v_n$ jest liniowo niezależny. Gdybyśmy po dodaniu do tego układu wektora $v_1' = \sum_{i=1}^{n} a_i v_i$ otrzymali układ liniowo niezależny, to oznaczałoby to, że v_1' jest kombinacją liniową $v_2, \ldots, v_n$, czyli $v_1' = \sum_{i=2} b_i v_i$, co daje nam $a_1 v_1 + \sum_{i=2}^{n} a_i v_i = \sum_{i=2}^{n} v_i$, czyli $a_1 v_1 + \sum_{i=2}^{n} (a_i - b_i) v_i = 0$. Ale początkowy układ wektorów był liniowo niezależny, czyli $a_1 = a_2 - b_2 = \ldots = a_n - b_n = 0$, co jest sprzeczne z założeniem $a_1 \neq 0$. □

Sytuacja jest identyczna, jeśli: zmienimy kolejność wektorów, pomnożymy pewien wektor przez niezerową stałą, dodamy jeden z wektorów do drugiego.

Zauważmy, że jeśli $V = \text{lin}(v_1, \ldots, v_m)$, to możemy wybrać najdłuższy taki układ wektorów $v_{j_1}, \ldots, v_{j_n}$ taki, że jest on liniowo niezależny. Okazuje się, że rozpinają one przestrzeń V! Dlaczego? Po pierwsze każdy inny wektor v_i można otrzymać jako kombinację liniową tych wektorów, gdyż gdyby było inaczej, moglibyśmy wektor v_i dołączyć do tego układu i otrzymać jeszcze dłuższy układ. Jeśli zaś całą przestrzeń V da się otrzymać za pomocą wektorów $v_1, \ldots, v_n$, a każdy z tych wektorów da się otrzymać za pomocą $v_{j_1}, \ldots, v_{j_n}$. Zastanówcie się nad tym chwilę, gdyż jest to bardzo ważny wniosek. Możemy ten fakt poszerzyć:

Twierdzenie 5. *Skończenie generowana przestrzeń $V = \text{lin}(v_1, \ldots, v_m)$ (taka, która jest rozpinana przez skończenie wiele wektorów) posiada* bazę, *czyli taki układ liniowo niezależnych wektorów $v_{i_1}, \ldots, v_{i_n}$, które ją rozpinają. Bazę tę można wybrać spośród wektorów rozpinających tę przestrzeń.*

Każda baza przestrzeni V jest równoliczna.

Dowód. Pierwszą część twierdzenia już udowodniliśmy.

Załóżmy, że $v_1, \dots, v_n$ oraz $u_1, \dots, u_k$ są bazami V oraz $k < n$.

Układ $v_2, \dots, v_n$ jest liniowo niezależny oraz nie rozpina V, gdyż nie da się za jego pomocą otrzymać v_1 (konsekwencja liniowej niezależności $v_1, \dots, v_n$). Wobec tego istnieje takie u_{i_1}, które nie jest kombinacją liniową $v_2, \dots, v_n$ (gdyby każde u_i dało się otrzymać, to dałoby się otrzymać całą przestrzeń, bo $u_1, \dots, u_n$ rozpinają tę przestrzeń). Zamieniamy więc wektor v_1 na u_{i_1}. Otrzymujemy układ $u_{i_1}, v_2, \dots, v_n$, który jest liniowo niezależny.

Znowu, zabierzmy z tego układu v_2. Otrzymamy układ $u_{i_1}, v_3, \dots, v_n$, który nie rozpina V. Wobec tego istnieje taki u_{i_2}, który nie jest kombinacją liniową tych wektorów. Dodajemy go do układu i otrzymujemy liniowo niezależny układ $u_{i_1}, u_{i_2}, v_3, \dots, v_n$.

Powtarzamy tę operację, aż otrzymamy liniowo niezależny układ $u_{i_1}, \dots, u_{i_n}$. Ale ponieważ $k > n$, to na pewno któreś u się powtarzają: $u_{i_a} = u_{i_b}$ dla pewnych $a \neq b$. A to oczywiście znaczy, że ten układ jest liniowo niezależny. Sprzeczność. □

Definicja 9. Liczbę elementów dowolnej bazy V nazywamy *wymiarem* przestrzeni V i oznaczamy $\dim V$.

Przestrzeń nazywamy *skończenie wymiarową*, jeśli posiada ona skończoną bazę.

Posiłkując się powyższym rozumowaniem, możemy udowodnić

Twierdzenie 6 (Steinitza)**.** *Jeśli układ wektorów $u_1, \dots, u_k$ leżących w przestrzeni liniowej $V = \text{lin}(v_1, \dots, v_m)$ jest liniowo niezależny, to:*

- *$k \leqslant m$,*
- *z układu $v_1, \dots, v_m$ można wybrać taki podukład $v_{j_1}, \dots, v_{j_{m-k}}$, że*

$$\text{lin}(v_1, \dots, v_m) = \text{lin}(u_1, \dots, u_k, v_{j_1}, \dots, v_{j_{m-k}}).$$

W rzeczywistości w drugim punkcie pokażemy mocniejszy fakt: każdy układ liniowo niezależny $u_1, \dots, u_k$ w przestrzeni V o wymiarze n można dopełnić do bazy $u_1, \dots, u_k, v_{j_1}, \dots, v_{j_{n-k}}$.

Dowód. Oznaczmy $\dim V = n$. Oczywiście $n \leqslant m$, gdyż bazę przestrzeni V można wybrać z wektorów $v_1, \dots, v_m$.

Do układu $u_1, \dots, u_k$ rozpinającego pewną przestrzeń U_k dodajmy pewien wektor $v_{j_1} \notin U_k$. Otrzymamy liniowo niezależny układ $u_1, \dots, u_k, v_{j_1}$ rozpinający pewną przestrzeń U_{k+1}. Znowu dodajmy wektor v_{j_2} taki, który nie należy do U_{k+1}. Postępujmy tak do chwili, gdy otrzymamy układ $u_1, \dots, u_k, v_{j_1}, \dots, v_{j_s}$ rozpinający przestrzeń U_{k+s} taką, że dla dowolnego i zachodzi $v_i \in U_{k+s}$. Z jednej strony oczywiście

$U_{k+s} \subset V$, a z drugiej strony skoro $v_1, \ldots, v_n$ rozpinają V i należą do U_{k+s}, to na pewno też $V \subset U_{k+s}$, czyli ostatecznie $V = U_{k+s}$, czyli otrzymany układ jest bazą V. Wobec tego $k + s$ liniowo niezależnych wektorów rozpina n-wymiarową przestrzeń, czyli $k + s = n$, ale $s \geqslant 0$, czyli $k \leqslant n \leqslant m$, co kończy dowód.

□

Z powyższych rozważań płyną bardzo ważne wnioski.

Twierdzenie 7. *Jeśli* $\dim V = n$ *oraz układ wektorów* $v_1, \ldots, v_k$ *w przestrzeni* V *jest liniowo niezależny, to* $k \leqslant n$. *Jeśli* $k = n$, *to* $v_1, \ldots, v_k$ *jest bazą* V.

Dowód. Czytelnik wykorzysta poprzednie twierdzenie. □

Wniosek 2. Następujące warunki są równoważne:

- układ $v_1, \ldots, v_k$ jest bazą przestrzeni V,
- układ $v_1, \ldots, v_k$ jest największym liniowo niezależnym układem wektorów w V,
- układ $v_1, \ldots, v_k$ jest najmniejszym układem wektorów rozpinającym V.

Dowód. Równoważność pierwszych dwóch punktów wynika z poprzedniego twierdzenia.

Równoważność pierwszego i trzeciego punktu wynika z tego, że z każdego układu rozpinającego V można wybrać bazę o liczbie wektorów równej $n = \dim V$. Wobec tego żaden układ wektorów o liczbie mniejszej niż n nie może rozpinać V. Czyli każda baza jest najmniejszym układem układem wektorów rozpinającym V.

Gdyby zaś układ był najmniejszym rozpinającym V i nie był bazą, to można by było z niego wybrać mniejszą od niego bazę, która byłaby mniejszym układem rozpinającym V.

Co kończy dowód. □

Następny wniosek mówi, że jeśli przestrzeń "siedzącą" w V ma wymiar równy wymiarowi V, to "wypełnia" całą przestrzeń V.

Wniosek 3. Jeśli $U \subseteq V$ oraz $\dim U = \dim V$, to $U = V$.

Dowód. Weźmy dowolną bazę U, ma ona n elementów. Jest to układ liniowo niezależnych wektorów z V i jest ich tyle, ile wynosi $\dim V$, czyli z ostatniego twierdzenia wynika, że są bazą V. Wobec tego baza U rozpina V, czyli $V \subseteq U$ i z zawierania w drugą stronę otrzymujemy $U = V$. □

Twierdzenie 8. *Jeśli $v_1, \dots, v_n$ jest bazą przestrzeni V, to dowolny wektor v można w jednoznaczny sposób przedstawić jako kombinację liniową wektorów bazowych: $v = \sum_{i=1}^n a_i v_i$.*

Dowód. Oczywiście baza rozpina przestrzeń, czyli v da się zapisać jako kombinacja liniowa wektorów bazowych: $v = \sum_{i=1}^n a_i v_i$ dla pewnych współczynników $a_1, \dots, a_n$. Pozostaje udowodnić jednoznaczność takiego zapisu. Mianowicie niech $v = \sum_{i=1}^n b_i v_i$. Wtedy otrzymujemy $\sum_{i=1}^n (a_i - b_i) v_i = 0$, ale z liniowej niezależności wektorów bazowych wynika $a_i - b_i = 0$, czyli $a_i = b_i$. Co kończy dowód. $\square$

Powyższy fakt pokazuje, że ustalając pewną bazę B wektorów w n-wymiarowej przestrzeni V nad ciałem K możemy każdemu wektorowi z tej przestrzeni przypisać wektor z przestrzeni K^n, odpowiadający współczynnikom w odpowiedniej kombinacji liniowej. Zapisujemy to:

$$[v]_B = \begin{pmatrix} a_1 \\ a_2 \\ \vdots \\ a_n \end{pmatrix}.$$

Zauważmy, że mnożąc v przez skalar a otrzymamy:

$$[av]_B = a[v]_B = \begin{pmatrix} a \cdot a_1 \\ a \cdot a_2 \\ \vdots \\ a \cdot a_n \end{pmatrix},$$

zaś dodając v do u:

$$[v]_B + [u]_B = \begin{pmatrix} a_1 \\ a_2 \\ \vdots \\ a_n \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} b_1 \\ b_2 \\ \vdots \\ b_n \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_1 + b_1 \\ a_2 + b_2 \\ \vdots \\ a_n + b_n \end{pmatrix}.$$

3.2.1 Przestrzenie nieskończenie wymiarowe

Interesować nas będą przede wszystkim przestrzenie skończenie wymiarowe i część podanych przez nas twierdzeń dotyczy tylko przestrzeni skończenie wymiarowych. Powyższe rozważania pokazują, że wszystkie przestrzenie n-wymiarowe nad ciałem K są do siebie bardzo podobne; później pokażemy, że jest to słuszna intuicja.

W rzeczywistości, gdybyśmy rozważali przestrzenie skończenie wymiarowe, wystarczyłoby definiować i dowodzić wszystko w przestrzeniach K^n. Jednak nie chcemy porzucać przestrzeni nieskończenie wymiarowych. Prostym przykładem przestrzeni liniowej nieskończenie wymiarowej jest przestrzeń wszystkich funkcji o argumentach i wartościach rzeczywistych ($f : \mathbb{R} \to \mathbb{R}$) nad ciałem liczb rzeczywistych. Dodawanie i mnożenie przez skalar jest naturalnie zdefiniowane: sumą funkcji f i g jest taka funkcja $h = f + g$, że $h(x) = (f + g)(x) = f(x) + g(x)$. Podobnie f po pomnożeniu przez liczbę rzeczywistą a daje taką funkcję $h = a \cdot f$, że $h(x) = (a \cdot f)(x) = a \cdot f(x)$.

3.3 Działania na przestrzeniach liniowych

Definicja 10. Jeśli mamy podprzestrzenie $U, W \subseteq V$, to *sumą* przestrzeni U i W nazwiemy zbiór $U + W = \{u + w : u \in U, w \in W\}$.

Można łatwo sprawdzić, że $U + W$ też jest podprzestrzenią V.

Definicja 11. Jeśli mamy podprzestrzenie $U, W \subseteq V$, to *iloczynem* przestrzeni U i W nazwiemy przestrzeń $U \cap W = \{v : v \in U, v \in W\}$.

Jako ćwiczenie pozostawiamy sprawdzenie, że $U \cap W$ jest podprzestrzenią V.

Definicja 12. Jeśli mamy podprzestrzenie $U, W \subseteq V$, to ich sumę $S = U + W$ nazywamy *prostą*, jeśli każdy element $s \in S$ można jednoznacznie przedstawić jako $s = u + w$ dla pewnych $u \in U, w \in W$. Taką sumę oznaczamy jako $S = U \oplus W$.

Stwierdzenie 4. Dla podprzestrzeni $U, W \subseteq V$ ich suma $U + W$ jest prosta wtedy i tylko wtedy, gdy $U \cap W = \{0\}$ (mówimy w takiej sytuacji, że przecięcie U i W jest *trywialne*).

Dowód. Zauważmy, że $U + W$ nie jest prosta wtedy i tylko wtedy, gdy istnieją dwie różne pary (u_1, w_1), (u_2, w_2), $u_1, u_2 \in U, w_1, w_2 \in W$ takie, że $u_1 + w_1 = s = u_2 + w_2$. Ale takie pary istnieją wtedy i tylko wtedy, gdy $v = u_1 - u_2 = w_2 - w_1$, ale wtedy $v = u_1 - u_2 \in U$ oraz $v = w_2 - w_1 \in W$, czyli $v \in U \cap W$. Czyli jeśli takie pary istnieją, to $U \cap W \ni v \neq 0$ (bo $u_1 \neq u_2$ lub $w_1 \neq w_2$), czyli $U \cap W$ niejest trywialne. Z kolei jeśli $U \cap W$ nie jest trywialne, to biorąc wektor $0 \neq x \in U \cap W$ oraz $u_1 = x, w_2 = x, u_2 = w_1 = 0$ otrzymujemy odpowiednią parę. Wobec tego istnienie takich par jest równoważne z nietrywialnością przecięcia $U \cap W$, co kończy dowód. $\square$

Definicja 13. *Podprzestrzenią dopełniającą* do podprzestrzeni $U \subseteq V$ nazywamy dowolną podprzestrzeń $W \subseteq V$ taką, że $U \oplus W = V$.

Stwierdzenie 5. Podprzestrzeń $W \subseteq V$ jest dopełniająca do podprzestrzeni $U \subseteq V$ wtedy i tylko wtedy, gdy $U + W = V$ oraz $U \cap W = \{0\}$.

Dowód. Wynika wprost z poprzedniego stwierdzenia oraz oczywistego wymogu, by suma $U + W$ wypełniała całą przestrzeń V. □

Twierdzenie 9. *Dla każdej podprzestrzeni $U \subseteq V$ istnieje przestrzeń dopełniająca $W \subset V$ i dla każdej takiej przestrzeni dopełniającej zachodzi* $\dim U + \dim W = \dim V$.

Dowód. Najpierw udowodnimy istnienie przestrzeni dopełniającej do U. Weźmy dowolną bazę przestrzeni U. Jest to oczywiście układ liniowo niezależny. Wobec tego na mocy tego, co udowodniliśmy przy okazji dowodu twierdzenia Steinitza, możemy ten układ dopełnić do bazy V. Niech W będzie przestrzenią rozpiętą przez wektory dopełniające bazę U do bazy V. Oczywiście $U + W$ to przestrzeń rozpięta przez wszystkie wektory bazowe bazy V, więc $U + W = V$. Z jednoznaczności zapisu wektora jako kombinacji wektorów bazowych wynika, że suma $U \oplus V$ jest prosta, co kończy pierwszą część dowodu.

Weźmy teraz dowolne podprzestrzenie $U, W \subseteq V$ takie, że $U \oplus W = V$. Wybierzmy bazę w U (wektory $u_1, \ldots, u_k$) oraz bazę w W (wektory $w_1, \ldots, w_l$). Udowodnimy, że wektory z obu tych baz razem tworzą bazę V. Mianowicie ponieważ $U + W = V$, oraz rozpinają one całe U i W, to rozpinają one całą przestrzeń V. Są także liniowo niezależne, gdyż gdyby tak nie było, to pewna niezerowa kombinacja liniowa tych wektorów byłaby równa 0:

$$u + w = (\alpha_1 u_1 + \ldots + \alpha_k u_k) + (\beta_1 w_1 + \ldots + \beta_l w_l) = 0 = (0 + 0),$$

ale to jest sprzeczne z jednoznacznością zapisu $0 \in V$ jako sumy elementów $u + w$, $u \in U, w \in W$. Stąd baza przestrzeni V ma $k + l$ elementów, czyli

$$\dim U + \dim W = k + l = \dim V.$$

□

3.4 Przekształcenia liniowe

Definicja 14. Niech V, W będą przestrzeniami liniowymi nad ciałem K. Funkcję $\varphi : V \to W$ nazywamy *przekształceniem liniowym*, jeśli dla dowolnych $u, v \in V$ oraz dla każdego $a \in K$ zachodzi

- $\varphi(u + v) = \varphi(u) + \varphi(v)$,

- $\varphi(av) = a\varphi(v)$.

Definicja 15 (suma, iloczyn)**.** Niech $\varphi, \psi : V \to W$ będą przekształceniami liniowymi. Wtedy ich *sumą* nazwiemy odwzorowanie $\varphi + \psi : V \to W$ takie, że

$$\forall_{v \in V} (\varphi + \psi)(v) = \varphi(v) + \psi(v),$$

zaś *iloczynem* φ przez element $c \in K$ nazwiemy odwzorowanie $c\varphi : V \to W$ takie, że

$$\forall_{v \in V} (c\varphi)(v) = c \cdot \varphi(v).$$

Oczywiście w powyższych definicjach otrzymujemy odwzorowania będące również przekształceniami liniowymi.

Definicja 16 (złożenie)**.** Niech $\varphi : V \to W, \psi : W \to Z$ będą przekształceniami liniowymi. Ich *złożeniem* nazwiemy odwzorowanie $\psi \circ \varphi : V \to Z$ takie, że

$$\forall_{v \in V} (\psi \circ \varphi)(v) = \psi(\varphi(v)).$$

Definicja 17. *Jądrem* przekształcenia liniowego $\varphi : V \to W$ nazywamy zbiór

$$\ker \varphi = \{v \in V : \varphi(v) = 0\} = \varphi^{-1}(0),$$

zaś *obrazem* nazywamy zbiór

$$\mathrm{im}\varphi = \{\varphi(v) : v \in V\} = \varphi(V).$$

Stwierdzenie 6. Jeśli $\varphi : V \to W$ jest przekształceniem liniowym, to $\ker \varphi$ oraz $\mathrm{im}\varphi$ są podprzestrzeniami liniowymi odpowiednio V oraz W.

Definicja 18. *Rzędem* przekształcenia liniowego φ nazywamy wymiar jego obrazu, czyli liczbę $\dim \mathrm{im}\varphi$.

Definicja 19. Przekształcenie liniowe $\varphi : V \to W$ jest:

- *epimorfizmem*, jeśli jest na,
- *monomorfizmem*, jeśli jest różnowartościowe,
- *izomorfizmem*, jeśli jest bijekcją (czyli epimorfizmem i monomorfizmem),
- *endomorfizmem*, jeśli $V = W$,
- *automorfizmem*, jeśli $V = W$ oraz φ jest izomorfizmem.

Stwierdzenie 7. Przekształcenie liniowe $\varphi : V \to W$ jest epimorfizmem wtedy i tylko wtedy, gdy $\mathrm{im}\varphi = W$.

Przekształcenie liniowe $\varphi : V \to W$ jest monomorfizmem wtedy i tylko wtedy, gdy $\ker\varphi = \{0\}$.

Dowód. Pierwsza część stwierdzenia wynika wprost z definicji.

Oczywiście $0 \in \ker\varphi$. Załóżmy teraz, że istnieje $x \neq 0$, $x \in \ker\varphi$. Wtedy $\varphi(0) = \varphi(x) = 0$, czyli wtedy φ nie jest monomorfizmem. Wobec tego jeśli φ jest monomorfizmem, to $\ker\varphi = \{0\}$. Z drugiej strony, jeśli $\varphi(x) = \varphi(y)$ dla $x \neq y$, to $\varphi(x - y) = \varphi(x) - \varphi(y) = 0$, więc $0 \neq x - y \in \ker\varphi$. Wobec tego jeśli $\ker\varphi = \{0\}$, to φ jest monomorfizmem. □

Stwierdzenie 8. Rząd przekształcenia liniowego $\varphi : V \to W$ jest nie większy, niż $\dim W$.

Dowód.

$$\mathrm{im}\varphi \subseteq W \implies \dim \mathrm{im}\varphi \leqslant \dim W.$$

□

Twierdzenie 10. *Przekształcenie liniowe $\varphi : V \to W$ jest jednoznacznie określone przez jego wartości w elementach tworzących bazę przestrzeni V, to znaczy jeśli $(v_1, \dots, v_n)$ jest bazą V, to zapisując v w tej bazie oraz mając ustalone wartości $\varphi(v_1), \dots, \varphi(v_n)$ otrzymujemy*

$$\varphi(v) = \varphi(\alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n) = \alpha_1\varphi(v_1) + \ldots + \alpha_n\varphi(v_n).$$

Dowód. Dowód przez oczywistość: powyższa równość wynika z liniowości v, zaś jednoznaczność wynika wprost z jednoznaczności zapisania v w bazie $(v_1, \dots, v_n)$. □

Udowodnimy teraz bardzo istotne twierdzenie dotyczące izomorfizmów:

Twierdzenie 11. *Przekształcenie liniowe $\varphi : V \to W$ jest izomorfizmem wtedy i tylko wtedy, gdy przeprowadza bazę przestrzeni V na bazę przestrzeni W.*

Dowód. Załóżmy, że φ jest izomorfizmem. Weźmy dowolną bazę $(v_1, \dots, v_n)$ przestrzeni V. Zauważmy, że skoro jest to baza, to wektory te rozpinają V, czyli każdy wektor $\varphi(v)$ można zapisać jako $\varphi(v) = \varphi(\alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n) = \alpha_1\varphi(v_1) + \ldots \alpha_n\varphi(v_n)$, czyli wektory $(w_1 = \varphi(v_1), \dots, w_n = \varphi(v_n))$ rozpinają $\mathrm{im}\varphi = W$. Z drugiej strony są liniowo niezależne, gdyż

$$0 = \alpha_1 w_1 + \ldots + \alpha_n w_n = \varphi(\alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n) \implies$$

$$\varphi(\alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n) = 0 \implies \alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n = 0 \implies \alpha_1 = \ldots = \alpha_n = 0$$

ostatnia implikacja jest prawdziwa, gdyż układ $(v_1, \ldots, v_n)$ jest bazą, czyli jest liniowo niezależny.

Załóżmy teraz, że φ przeprowadza bazę $(v_1, \ldots, v_n)$ przestrzeni V na bazę $(w_1 = \varphi(v_1), \ldots, w_n = \varphi(v_n))$przestrzeni W. Ale jeśli tak jest, to na pewno $\mathrm{im}\varphi = W$, gdyż wektory z bazy W rozpinają W oraz znajdują się w $\mathrm{im}\varphi$. Pozostało więc udowodnić, że $\ker\varphi = \{0\}$. Ale $v \in \ker\varphi \implies \varphi(\alpha_1 v_1 + \ldots + \alpha_n v_n) = 0 \implies \alpha_1\varphi(v_1) + \ldots + \alpha_n\varphi(v_n) = \alpha_1 w_1 + \ldots + \alpha_n w_n = 0 \implies \alpha_1 = \ldots = \alpha_n = 0 \implies v = 0$, co kończy dowód. □

Wnioskiem z powyższego twierdzenia jest:

Twierdzenie 12. *Przestrzenie V i W są izomorficzne wtedy i tylko wtedy, gdy $\dim V = \dim W$.*

Dowód. Udowodniliśmy już, że jeśli V i W są izomorficzne, to izomorfizm przekształca bazę jednej przestrzeni na bazę drugiej, czyli ich wymiary są równe. Jeśli zaś ich wymiary są równe, to na mocy poprzednich dwóch twierdzeń możemy określić przekształcenie φ takie, że jeśli $(v_1, \ldots, v_n)$ oraz $(w_1, \ldots, w_n)$ są bazami V i W (są równoliczne, bo $\dim V = \dim W$), to $\varphi(v_1) = w_1$ i rzeczywiście to jest izomorfizm. □

Wiemy dzięki temu, że dwie n-wymiarowe przestrzenie liniowe nad tym samym ciałem K są w swej istocie identyczne i w szczególności izomorficzne z K^n. Jest to bezpośrednio związane z jednoznacznością zapisu wektora z takiej przestrzeni w pewnej n-elementowej bazie tej przestrzeni.

Definicja 20. Obcięciem przekształcenia $\varphi : V \to W$ do podprzestrzeni $U \subseteq V$ nazywamy przekształcenie $\varphi|_U : U \to W$ takie, że $\varphi|_U(v) = \varphi(v)$.

Stwierdzenie 9. Jeśli $V = \ker\varphi \oplus U$, to przekształcenie $\varphi|_U : U \to W$ jest monomorfizmem.

Dowód. Z definicji obcięcia wynika wprost, że $\ker\varphi|_U \subseteq \ker\varphi$, ale przecież $\ker\varphi|_U \subseteq U$, więc $\{0\} \subseteq \ker\varphi|_U \subseteq \ker\varphi \cap U = \{0\}$, a stąd wynika, że $\ker\varphi|_U$ jest monomorfizmem. □

Obcinanie przekształcenia do podprzestrzeni dopełniającej do jego jądra tutaj służy temu, by "wyrzucić" z dziedziny tego przekształcenia jądro i zajmować się tylko istotnym "fragmentem" tego przekształcenia. Podobnie, gdy $\mathrm{im}\varphi \neq W$, zapewne będziemy chcieli ograniczyć przeciwdziedzinę tylko do istotnego fragmentu, czyli do $\mathrm{im}\varphi$.

Stwierdzenie 10. Przekształcenie $\varphi' : V \to \text{im}\varphi$ takie, że $\varphi'(v) = \varphi(v)$ jest epimorfizmem.

Dowód. Wystarczy zauważyć, że $\text{im}\varphi' = \text{im}\varphi$. □

Możemy użyć obu tych trików, by mając przekształcenie $\varphi : V \to W$ oraz rozkład $V = \ker\varphi \oplus U$ uzyskać przekształcenie $\varphi' : U \to \text{im}\varphi$ będące jednocześnie epimorfizmem i monomorfizmem, czyli izomorfizmem.

Korzystając z uzyskanych wiadomości, możemy udowodnić twierdzenie wskazujące podstawową zależność między jądrem przekształcenia i jego obrazem.

Twierdzenie 13. *Dla dowolnego przekształcenia liniowego $\varphi : V \to W$ zachodzi*

$$\dim\ker\varphi + \dim\text{im}\varphi = \dim V.$$

Dowód. Określmy przekształcenie $\varphi' : U \to \text{im}\varphi$ takie, że $\varphi'(v) = \varphi(v)$ oraz $U \oplus \ker\varphi = V$. Z powyższych dwóch stwierdzeń wynika, że jest ono izomorfizmem. Ale wobec tego U oraz $\text{im}\varphi$ są izomorficzne, czyli $\dim U = \dim\text{im}\varphi$. Z drugiej strony $U \oplus \ker\varphi = V$, czyli $\dim\ker\varphi + \dim\text{im}\varphi = \dim\ker\varphi + \dim U = \dim V$, co kończy dowód. □

3.4.1 Rzutowania i symetrie

Z tego fragmentu skryptu najprawdopodobniej nie będziemy korzystać, ale umieszczamy go, by podać przykłady stosowania poznanych pojęć i twierdzeń.

Definicja 21. *Rzutowaniem* przestrzeni V na podprzestrzeń $U \subseteq V$ wzdłuż dopełniającej do niej podprzestrzeni $W \subseteq V$ (czyli takiej, że $U \oplus W = V$) nazywamy przekształcenie $\psi : V \to V$ takie, że jeśli zapiszemy $v \in V$ jako sumę $v = u + w$ dla $u \in U, w \in W$, to zachodzi $\psi(v) = U$.

Zauważmy, że $\text{im}\psi = U$ oraz $\ker\psi = W$, więc $\text{im}\psi \oplus \ker\psi = V$, jeśli ψ jest wskazanym powyżej rzutowaniem.

Definicja 22. *Symetrią* przestrzeni V względem podprzestrzeni $U \subseteq V$ wzdłuż dopełniającej do niej podprzestrzeni $W \subseteq V$ (czyli takiej, że $U \oplus W = V$) nazywamy przekształcenie $\psi : V \to V$ takie, że jeśli zapiszemy $v \in V$ jako sumę $v = u + w$ dla $u \in U, w \in W$, to zachodzi $\psi(v) = -u + w$.

Zauważmy, że $\text{im}\psi = V$ oraz $\ker\psi = \{0\}$.

Z pojęciami rzutowania i symetrii wiąże się następujące stwierdzenie, które podaje ich alternatywne definicje:

Twierdzenie 14. *ψ jest rzutowaniem wtedy i tylko wtedy, gdy $\psi^2 = \psi$ ($\psi^2 = \psi \circ \psi$).*

ψ jest symetrią wtedy i tylko wtedy, gdy $\psi^2 = \mathrm{Id}$, gdzie Id to przekształcenie identycznościowe, $\mathrm{Id}(v) = v$.

Dowód. Czytelnik sam sprawdzi, że dla rzutowania ψ zachodzi $\psi^2 = \psi$, oraz podobnie, że dla symetrii ψ zachodzi $\psi^2 = \mathrm{Id}$.

Udowodnimy, że jeśli $\psi^2 = \psi$, to ψ jest rzutowaniem. Mianowicie niech $U = \mathrm{im}\psi$. Zauważmy, że $\psi(U) = \psi(\psi(V)) = \psi^2(V) = \psi(V) = U$, czyli ponieważ $\dim \ker \psi|_U = \dim U - \dim \mathrm{im}\psi|_U = \dim U - \dim \psi|_U(U) = \dim U - \dim \psi(U) = \dim U - \dim U = 0$, to w U nie istnieje element $u \neq 0$ taki, że $\psi(u) = 0$, więc $\ker \psi \cap U = \{0\}$. Wobec tego suma $\ker \psi + U$ jest prosta, ale $\dim \ker \psi \oplus U = \dim \ker \psi + \dim U = \dim \ker \psi + \dim \mathrm{im}\psi = \dim V$. Ponieważ $\ker \psi \oplus U \subseteq V$, to $\ker \psi \oplus U = V$. Teraz zapisując $v \in V$ w postaci $v = u + w$, gdzie $u \in U, w \in \ker \psi$ otrzymujemy $\psi(u + w) = \psi(u) + \psi(w) = \psi(u)$. Ale ponieważ $u \in \mathrm{im}\psi$, to istnieje x takie, że $u = \psi(x)$. Czyli $\psi(u) = \psi(\psi(x)) = \psi^2(x) = \psi(x) = u$, czyli ψ jest rzutowaniem na U wzdłuż $\ker \psi$.

Udowodnimy, że jeśli $\psi^2 = \mathrm{Id}$, to ψ jest symetrią. Mianowicie rozpatrzmy przekształcenie $\varphi = 2^{-1} \cdot (\mathrm{Id} - \psi)$ (element $2 = 1 + 1$ znajduje się w każdym ciele!). Otóż $\varphi^2 = (2^{-1} \cdot (\mathrm{Id} - \psi))^2 = 2^{-2} \cdot (\mathrm{Id}^2 - 2 \cdot \psi \circ \mathrm{Id} + \psi^2) = 2^{-2} \cdot (\mathrm{Id} - 2 \cdot \psi + \mathrm{Id}) = 2^{-1} \cdot (\mathrm{Id} - \psi) = \varphi$, czyli φ jest rzutowaniem na pewną przestrzeń U względem pewnej przestrzeni W. Z tego wynika, że dla $v \in V$, gdzie $v = u + w$, $u \in U, w \in W$, zachodzi $\psi(v) = \mathrm{Id}(v) - 2 \cdot \varphi(v) = v - 2 \cdot u = u + w - 2u = -u + w$, co oznacza, że ψ jest symetrią wzdłuż U względem W. □

3.5 Macierze

Definicja 23. *Macierzą $m \times n$* o wyrazach ze zbioru V nazwiemy funkcję $A : \{1, 2 \ldots, m\} \times \{1, 2, \ldots n\} \to V$. Jej wartości na parach (i, j) będziemy oznaczać a_{ij} i nazywać *wyrazami* macierzy. Wygodnie jest traktować i zapisywać macierze jako prostokątne tabelki- wówczas naturalne okazuje się nazwanie wyrazów $a_{i1}, a_{i2}, \ldots, a_{in}$ oraz $a_{1j}, a_{2j}, \ldots, a_{mj}$ odpowiednio *i–tym wierszem* i *j–tą kolumną* macierzy A. Zbiór wszystkich macierzy $m \times n$ o wyrazach ze zbioru V oznaczamy $M_{m \times n}(V)$.

Definicja 24. Niech $A \in M_{m \times n}(\mathbb{F})$. *Operacjami elementarnymi na wierszach* nazwiemy następujące operacje na A:

- Dodanie do jednego wiersza innego przemnożonego przez liczbę.
- Pomnożenie wiersza przez niezerową liczbę.
- Zamiana dwóch wierszy miejscami

Analogicznie definiujemy elementarne operacje na kolumnach.

Definicja 25. Mówimy, że macierz A *jest w postaci schodkowej* gdy każdy wiersz zerowy znajduje się poniżej każdego wiersza niezerowego, oraz dla każdego wiersza jego pierwszy niezerowy wyraz znajduje się dalej na prawo niż pierwszy niezerowy wyraz w wierszu poprzednim. Gdy te pierwsze niezerowe wyrazy są jedynkami, mówimy że macierz jest w *postaci schodkowej zredukowanej.*

Twierdzenie 15. *Każdą macierz można za pomocą pierwszej i trzeciej elementarnej operacji na wierszach sprowadzić do postaci schodkowej, a potem stosując druga operację, do postaci schodkowej zredukowanej.*

Dowód. Prosta indukcja po liczbie wierszy. □

Uwaga 2. Relacja bycia połączonym ciągiem operacji elementarnych jest relacja równoważności w zbiorze macierzy ustalonego rozmiaru.

Stwierdzenie 11. Jeżeli A' powstaje z A za pomocą ciągu operacji elementarnych, to gdy $a_1, \dots a_n$ to wiersze A mamy $\operatorname{lin}(a_1, \dots a_n) = \operatorname{lin}(a'_1, \dots a'_n)$.

Dowód. Skoro relacja bycia połączonym ciągiem operacji elementarnych jest relacją równoważności, to wystarczy udowodnić to stwierdzenie dla jednej operacji elementarnej-wystarczy przekonać się o jednej inkluzji powłok, ponieważ druga wyniknie z zamiany roli macierzy A i A'. Mnożenie przez niezerowy skalar nie zmienia zbioru kombinacji liniowych, ponieważ wystarczy poprawić jeden współczynnik. Dla zamiany wierszy zamieniamy dwa współczynniki miejscami, a dla dodawania wierszy przemnażamy jeden współczynnik przez odpowiedni skalar i dodajemy do drugiego. □

Uwaga 3. Niech $a_1, \dots, a_n \in \mathbb{F}^n$ i $V = \operatorname{lin}(a_1, \dots, a_n)$. Wówczas gdy A jest macierzą o wierszach $a_1, \dots, a_n$, a A' macierzą schodkową otrzymaną operacjami elementarnymi z A. Wówczas niezerowe wiersze a'_i tworza bazę V.

Dowód. Niezerowe wiersze tworzą układ liniowo niezależny, oraz rozpinają całą przestrzeń, skoro operacje elementarne nie zmieniają powłoki liniowej wierszy. □

Uwaga 4. Niech $A \in M_{m\times n}(\mathbb{F})$ będzie macierzą o kolumnach $k_1, \dots, k_n$, a A' macierzą schodkową otrzymaną z A za pomocą elementarnych operacji na wierszach. Jeżeli $k'_{j1}, k'_{j2}, \dots, k'_{jr}$ są kolumnami A' zawierającymi pierwsze niezerowe wyrazy niezerowych wierszy A', to $k_{j1}, k_{j2}, \dots, k_{jr}$ stanowią bazę przestrzeni rozpiętej przez kolumny A.

Dowód. Niech $a_1k_{j1}+\ldots+a_rk_{jr}=0$. Ta równość pozostaje prawdziwa niezależnie od operacji wykonywanych na wierszach, w szczególności dla macierzy A', co oznacza że $a_1,\ldots,a_r$ są rozwiązaniem jednorodnego układu równań z macierzą współczynników o kolumnach $k'_{j1},k'_{j2},\ldots,k'_{jr}$– jest oczywiste że jedynie wektor zerowy stanowi rozwiązanie. Wystarczy teraz pokazać, że dla kazdego j zachodzi $k_j\in\text{lin}(k_{j1},k_{j2},\ldots,k_{jr})$, czyli że istnieją takie $b_1,\ldots,b_r$, że $k_j=b_1k_{j1}+b_2k_{j2}+\ldots+b_rk_{jr}$, czyli równoważnie $k'_j=b_1k'_{j1}+b_2k'_{j2}+\ldots+b_rk'_{rk}$, co daje układ równań o macierzy rozszerzonej mającej kolumny $k_j1',k_j2',\ldots,k_jr',k'_j$, czyli niezawierający wiersza mającego same zera poza ostatnią kolumna, czyli jest niesprzeczny. □

Definicja 26. *Macierzą transponowaną* do $A\in M_{m\times n}(\mathbb{F})$ nazwiemy macierz $B\in M_{n\times m}(\mathbb{F})$, taką że $a_{ij=}b_{ji}$. Oznaczamy ją przez A^T.

Stwierdzenie 12. Dla dowolnej macierzy $A\in M_{m\times n}(\mathbb{F})$ wymiar powłoki linowej rozpietej przez wiersze $a_1,\ldots a_m$ jest równy wymiarowi powłoki liniowej rozpiętej przez kolumny $k_1,\ldots,k_n$.

Dowód. Sprowadźmy A do postaci schodkowej. Wówczas na mocy poprzednich uwag niezerowe wiersze $a'_1,\ldots,a'_r$ są bazą $\text{lin}(a_1,\ldots,a_m)$, oraz gdy $k'_{j_1},\ldots,k'_{j_r}$ są kolumnami A' zawierającymi wyrazy narożne (rozpoczynające schodki, czyli pierwsze niezerowe wyrazy w wierszach), kolumny $k_{j_1},\ldots,k_{j_r}$ stanowia bazę $\text{lin}(k_1,\ldots,k_n)$. □

Definicja 27. Maksymalną liczbę linowo niezależnych wierszy i kolumn macierzy A nazywamy *rzędem* i oznaczamy przez $\text{r}A,\text{rk}A,\text{rank}A$.

Twierdzenie 16 (Kronecker-Cappelli)**.** *Rozważmy układ U m równań linowych n zmiennych o macierzy rozszerzonej A_U i macierzy współczynników A. Wówczas układ jest niesprzeczny wtedy i tylko wtedy gdy* $\text{r}A=\text{r}A_U$. *Przestrzeń rozwiązań W jednorodnego układu równań odpowiadającego U ma wymiar $n-\text{r}$, oraz zbiór rozwiązań U to $a+W$ gdzie a jest dowolnym rozwiązaniem U.*

Dowód. Niech $a_1,a_2,\ldots,a_n,b$ będa kolumnami A_U, czyli U ma rozwiązanie $\iff b\in\text{lin}(a_1,\ldots,a_n)\iff\text{lin}(a_1,\ldots,a_n)=\text{lin}(a_1,\ldots,a_n,b)\iff\dim\text{lin}(a_1,\ldots,a_n)=\dim\text{lin}(a_1,\ldots,a_n,b)\iff\text{r}A=\text{r}A_U$. Gdy macierz schodkowa otrzymana z A ma r niezerowych wierszy, to rozwiazanie układu ma r zmiennych zależnych $n-r$ parametrów, czyli wymiar przestrzeni rozwiązań wynosi $n-r$, a gdy a jest rozwiązaniem U, to c jest rozwiązaniem U tylko gdy $a-c\in W$. □

3.5.1 Macierze przekształceń liniowych

Definicja 28. Niech $f : V \to W$ będzie przekształceniem liniowym miedzy dwoma przestrzeniami linowymi i niech $A = \{a_1, \ldots, a_n\}$ i $B = \{b_1 \ldots, b_m\}$ będą bazami V i W. *Macierzą przekształcenia* f w bazach A, B nazywamy $M \in M_{m\times n}(\mathbb{F})$, taką za dla każdego j mamy $f(a_j) = \sum_{i=i}^{m} a_{ij} b_i$. Oznaczamy ją $M(f)_A^B$.

Uwaga 5. Przy ustalonych bazach dwóch przestrzeni przyporządkowanie każdemu operatorowi (przekształceniu) liniowemu jego macierzy w tych bazach zadaje izomorfizm między przestrzenią operatorów liniowych na tych przestrzeniach, a przestrzenią wszystkich macierzy odpowiedniego rozmiaru.

Definicja 29. *Iloczynem macierzy* $A \in M_{m\times k}(\mathbb{F})$ i $B \in M_{k\times n}(\mathbb{F})$ nazywamy macierz $C \in M_{m\times n}(\mathbb{F})$, taką że $c_{ij} = \sum_{l=1}^{k} a_{il} b_{lj}$ i oznaczamy $A \cdot B$ lub krócej AB.

Uwaga 6. Oznaczając przez I macierz mającą zera wszędzie poza przekątna na której znajdują się jedynki otrzymujemy równości $IA = A = AI$.

Stwierdzenie 13. Stosując oznaczenia z definicji macierzy przekształcenia oznaczajac przez $c_1, \ldots, c_n$ i $d_1, \ldots, d_m$ są współrzędnymi wektorów v i $f(v)$ w bazach A i B, to zachodzi równość

$$M \cdot \begin{bmatrix} c_1 \\ \vdots \\ c_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} d_1 \\ \vdots \\ d_m \end{bmatrix}.$$

Dowód. Wystarczy w wyrażaniu $f(v)$ rozpisać wektor v na współrzędne, skorzystać z liniowości, rozpisać obrazy wektorów bazowych na współrzędne, skorzystać z definicji mnożenia macierzy i na koniec skorystać z jednoznaczności współczynników kombinacji liniowych. □

Definicja 30. Niech A i B będą bazami przestrzeni V. Wówczas macierz identyczności w tych bazach nazywamy *macierzą zmiany baz* od A to B. Nie jest to nazwa przypadkowa, ponieważ na podstawie powyższego stwierdzenia mnożenie przez nią kolumnowego wektora zawierającego współrzędne pewnego wektora w bazie A daje w wyniku kolumnowy wektor współrzędnych tego wektora w bazie B.

Twierdzenie 17. *Jeżeli* V, W, Z *sa przestrzeniami liniowymi nad* $\mathbb{F}$ *z bazami* A, B, C, *oraz* $f : V \to W$ *i* $g : W \to Z$ *są operatorami linowymi, to* $M(g \circ f)_A^C = M(g)_B^C \cdot M(f)_A^B$.

Dowód. Niech $A = \{a_1, \ldots, a_n\}$, $B = \{b_1, \ldots, b_m\}$ i $C = \{c_1, \ldots, c_k\}$. Wówczas oznaczając małymi literami a, b, c wyrazy wyżej wymienionych macierzy przekształceń otrzymujemy

$$f(a_j) = \sum_{t=1}^{m} a_{ij} b_t,\ \ g(b_t) = \sum_{i=1}^{k} b_{it} c_i,\ \ (g \circ f)(a_j) = \sum_{i=1}^{k} c_{ij} c_i,$$

a wówczas w wyrażeniu $(g \circ f)(a_j)$ ponownie rozpisując na współrzędne, korzystając z liniowości i powyższych równości otrzymujemy dla każdych i, j, że $c_{ij} = \sum_{t=1}^{m} b_{it} a_{tj}$. □

Definicja 31. Macierz $A \in M_{n \times n}(\mathbb{F})$ nazwiemy *odwracalną* gdy isnieje $B \in M_{n \times n}(\mathbb{F})$, taka że $AB = I$. Wówczas B oznaczamy A^{-1} i nazywamy *macierzą odwrotną* do A.

Twierdzenie 18. *Macierz $A \in M_{n \times n}(\mathbb{F})$ jest odwracalna, gdy endomorfizm f przestrzeni $\mathbb{F}^n$ zadany warunkiem $A = M(f)_{st}^{st}$ jest izomorfizmem.*

Dowód. Gdy $AB = I$ to definiujemy endomorfizm g warunkiem $B = M(g)_{st}^{st}$. Wówczas $M(fg)_{st}^{st} = M(f)_{st}^{st} M(g)_{st}^{st} = AB = I = M(id)_{st}^{st}$, czyli f jest epimorfizmem między przestrzeniami tego samego wymiaru, czyli izomorfizmem. Na odwrót za pomocą izomorfizmu odwrotnego definiujemy macierz B, która dzięki analogicznemu rachunkowi okaże się macierzą odwrotna do A. □

Uwaga 7. Skoro izomorfizm odwrotny jest wyznaczony jednoznacznie, oraz izomorfizm odwrotny do odwrotnego to on sam to gdy $AB = I$ mamy także $BA = I$, oraz macierz odwrotna jest wyznaczona jednoznacznie.

4 Przestrzenie unitarne

4.1 Iloczyn skalarny

$\mathbb{F}$ oznacza albo $\mathbb{R}$, albo $\mathbb{C}$ (można podstawić dowolne z nich).

Definicja 32. *Iloczynem skalarnym* na przestrzeni wektorowej V nad ciałem $\mathbb{F} \in \{\mathbb{R}, \mathbb{C}\}$ (nie będziemy rozpatrywać innych ciał) nazwiemy funkcję $\langle \cdot, \cdot \rangle : \ V^2 \to V$ posiadającą następujące właściwości:

- Liniowość względem pierwszej zmiennej:

$$\forall_{u,v,w \in V, \alpha, \beta \in \mathbb{F}} \langle \alpha u + \beta v, w \rangle = \alpha \langle u, w \rangle + \beta \langle v, w \rangle.$$

- Symetria hermitowska:
$$\forall_{v,w\in V}\langle v,w\rangle=\overline{\langle w,v\rangle},$$
gdzie $\bar{\cdot}$ oznacza sprzężenie zespolone.
- Dodatnia określoność:
$$\forall_{v\in V}\langle v,v\rangle\geqslant 0,$$
przy czym równość zachodzi tylko dla $v=0$.

Definicja 33. Parę $(V,\langle\cdot,\cdot\rangle)$ będziemy nazywać przestrzenią unitarną w przypadku gdy $\mathbb{F}=\mathbb{C}$, a gdy $\mathbb{F}=\mathbb{R}$ będziemy stosowali zamiennie nazwę przestrzeń euklidesowa. W przypadku gdy jest jasne o jaki iloczyn skalarny chodzi będziemy pomijać drugi element pary.

Definicja 34. Długością lub normą wektora v przestrzeni unitarnej V nazwiemy funkcję $||\cdot||:\ V\to\mathbb{R}_0^+$ dana wzorem $||v||=\sqrt{\langle v,v\rangle}$.

Uwaga 8. Z definicji iloczynu skalarnego wynika, że $||\alpha v||=|\alpha|\cdot||v||$, oraz $||v||\geqslant 0$, przy czym równość zachodzi tlyko gdy $v=0$.

Definicja 35. Iloczyn skalarny w przestrzeni $\mathbb{R}^n$ definiujemy następująco:
$$\left(\begin{pmatrix}x_1\\ \vdots\\ x_n\end{pmatrix},\begin{pmatrix}x_1\\ \vdots\\ x_n\end{pmatrix}\right)=x_1y_1+\ldots+x_ny_n.$$

W przestrzeni $\mathbb{C}^n$ będzie to:
$$\left(\begin{pmatrix}x_1\\ \vdots\\ x_n\end{pmatrix},\begin{pmatrix}x_1\\ \vdots\\ x_n\end{pmatrix}\right)=x_1\bar{y}_1+\ldots+x_n\bar{y}_n.$$

Można sprawdzić, że powyższe definicje w przestrzeniach $\mathbb{F}^n$ spełniają wcześniej podane aksjomaty. W szczególności definicja długości wektora i iloczynu skalarnego wektora w przestrzeniach $\mathbb{R}^2,\mathbb{R}^3$ jest taka sama, jaką znamy ze szkoły.

Stwierdzenie 14 (Najważniejsze własności iloczynu skalarnego)**.** Gdy $\langle\cdot,\cdot\rangle$ jest iloczynem skalarnym na V, to dla dowolnych $v_1,v_2,\ldots,v_n,w_1,w_2,\ldots w_m\in V$ i $x_1,x_2,\ldots,x_n,y_1,y_2,\ldots y_m\in\mathbb{F}$ mamy
$$\left\langle\sum_{i=1}^n x_iv_i,\sum_{j=1}^m y_jw_j\right\rangle=\sum_{i=1}^n\sum_{j=1}^m x_i\overline{y_j}\langle v_i,w_j\rangle.$$

Dla $v, w \in V$ zachodzą tzw. tożsamości polaryzacyjne: $4\operatorname{Re}\langle v, w\rangle = ||v+w||^2 + ||v-w||^2$, oraz $4\operatorname{Im}\langle v, w\rangle = ||v+iw||^2 - ||v-iw||^2$.
Każdy różnowartościowy operator (epimorfizm) $L: V \to W$, gdzie W jest przestrzenią unitarną wyznacza pewien iloczyn skalarny na V wzorem $\langle v_1, v_2\rangle_V = \langle L(v_1), L(v_2)\rangle_W$.

Definicja 36. Wektory $w, v \in V$ nazwiemy *ortogonalnymi* (prostopadłymi), gdy $\langle v, w\rangle = 0$ i oznaczamy to $v \perp w$. Podzbiory V nazwiemy *ortogonalnymi* gdy ich elementy sa parami ortogonalne. Układ paramy ortogonalnych wektorów nazwiemy *ortogonalnym*, a gdy maja wszystkie normę równą 1, to taki układ nazwiemy *ortonormalnym.*

Stwierdzenie 15 (Natychmiastowy wniosek z dwuliniowości)**.** Jedynym wektorem ortogonalnym do całej przestrzeni jest wektor zerowy.
Dla $X, Y \in V$ mamy $X \perp Y \Rightarrow Y \perp X,\ \operatorname{lin}(X) \perp \operatorname{lin}(Y)$.
Gdy $(v_i)_{i=1,\ldots,n}$ jest ortogonalnym układem wektorów ma miejsce równość Pitagorasa:

$$||\sum_{i=1}^{n} v_i||^2 = \sum_{i=1}^{n} ||v_i||^2.$$

Twierdzenie 19 (Gram-Schidt, o ortogonalizacji)**.** *każda skończenie generowana podprzestrzeń przestrzeni unitarnej posiada bazę ortogonalną.*

Twierdzenie 20 (O rzucie ortogonalnym)**.** *Niech* $U \leqslant V$ *i* $\dim U < \infty$*. Wówczas*

$$\forall_{v\in V} \exists! v' \in U v - v' \perp U,$$

oraz jeżeli $(e_1, \ldots, e_n)$ *jest ortonogonalną bazą* U *zachodzi równość*

$$v' = \sum_{i=1}^{n} \frac{\langle v, e_i\rangle}{\langle e_i, e_i\rangle} e_i.$$

Dowód. Tych twierdzeń będziemy dowodzić jednocześnie przez indukcję- najpierw pokażmy pierwsze z nich pod założeniem, że istnieje baza ortonormalna, następnie posługując się właśnie udowodniona implikacją pokażemy drugie twierdzenie, aby na koniec wywnioskować z niego pełną wersję twierdzenia o rzucie ortogonalnym.
Niech $(e_1, \ldots, e_n)$ będzie ortogonalną bazą U. Wówczas każdy $v' \in U$ można zapisać jako $\sum\limits_{i=1}^{n} \lambda_i e_i$, oraz $v - v' \perp \operatorname{lin}(e_1, \ldots, e_n) = U \iff \forall_i v - v' \perp e_i$, ale $\langle v - v', e_i\rangle = 0 \iff \langle v, e_i\rangle - \lambda_i \langle e_i, e_i\rangle$ (korzystamy tytaj z dwuliniowości o ortogonalnosci bazy), czyli v' spełnia żądane warunki wtedy i tlyko wtedy gdy jest zadany wzorem $v' = \sum\limits_{i=1}^{n} \frac{\langle v, e_i\rangle}{\langle e_i, e_i\rangle} e_i$.

W twierdzeniu o ortogonalizacji Grama-Schmidta układ złożony z jednego wektora jest ortogonalny. Przypuśćmy więc, że twierdzenie jest prawdziwe dla wszystkich przestrzeni unitarnych wymiaru mniejszego niż n. Weźmy teraz dowolną bazę $(v_1, \dots, v_n)$ i na mocy założenia indukcyjnego wybierzmy ortogonalną bazę $(e_1, \dots, e_{n-1})$ przestrzeni $\mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1})$. Teraz niech v' będzie ortogonalnym rzutem v_n na $\mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1})$-wówczas $v' \in \mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1})$, czyli $\mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1}, v_n) = \mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1}, v_n - v')$, oraz $v - n - v' \perp \mathrm{lin}(v_1, \dots, v_{n-1})$, czyli $\forall_i v - n - v' \perp e_i$, co oznacza że $(e_1, \dots, e_{n-1}, v_n - v')$ stanowi szukaną bazę ortogonalną.
Ostatecznie łącząc ostatnie dwa paragrafu otrzymujemy tezę twierdzenia o rzucie ortogonalnym. □

Uwaga 9. Każda skończenie wymiarowa przestrzeń unitarna posiada bazę ortonormalną i każdy układ ortonormalny (który jest oczywiście liniowo niezalzeżny) daje się uzupełnić do bazy ortonormalnej.

Dowód. Istnienie bazy ortonozmalnej wynika natychmiast z twierdzenia o ortogonalizacji. uzupełniając nasz układ ortonormalny do jakejkolwiek bazy możemy przeprowadzić ortogonalizację otrzymanej bazy i zauwazyć że początkowe ortonormalne wektory nie ulegną zmianie. □

Twierdzenie 21. *Rzutowanie ortogonalnie nie zwiększa normy wektorów, a nierówność jest ostra, gdy rzutowany wektor nie należy do podprzestrzeni na która rzutujemy.*

Dowód. Jeżeli rzutujemy v na U i $v \in U$, to jego rzutem jest on sam (spełnia wymagane warunki, a rzut jest wyznaczony jednoznacznie). W przeciwnym wypadku ma miejsce równość Pitagorasa $||v||^2 = ||v'||^2 + ||v - v'||^2$, przy czym $||v - v'||^2 \neq 0$. □

Wniosek 4 (Cauchy-Buniakowski-Schwarz)**.** $|\langle v, w \rangle| \leqslant ||v|| \cdot ||w||$, przy czym równość zachodzi gdy v, w są linowo zależne.

Dowód. Gdy $w = 0$ zachodzi równość. W przeciwnym wypadku rzutując v na $\mathrm{lin}(w)$ na mocy poprzedniego twierdzenia i twierdzenia o rzucie ortogonalnym otrzymujemy $\frac{|\langle v, w \rangle|}{||W||} \leqslant ||v||$, oraz odpowiednie warunki opisujące przupadek równości. □

Wniosek 5 (Bessel)**.** Gdy $(e_1, \dots, e_n) \in V$ jest ortonormalny, to $\sum\limits_{i=1}^{n} |\langle v, e_i \rangle|^2 \leqslant ||v||^2$ i równość zachodz gdy $v \in \mathrm{lin}(e_1, \dots, e_n)$.

Dowód. Rzutując v na $\mathrm{lin}(e_1, \dots, e_n)$ otrzymujemy na podstawie równości Pitagorasa $||v'||^2 = \sum\limits_{i=1}^{n} |\langle v, e_i \rangle|^2 \leqslant ||v||^2$, czyli teza wraz z przypadkiem równości wynika z udowodnionego twierdzenia. □

4.2 Przestrzenie ortogonalne

Definicja 37. Dla dowolnego podzbioru $A \subset V$ przez A *ortogonalne* lub *anihilator* rozumiemy zbiór $\{v \in V \quad v \perp A\}$. A ortogonalne oznaczamy $A^{\perp}$.

Stwierdzenie 16 (Najwazniejsze własności anihilatora)**.** Dla dowolnych podzbiorów $A, B \subset V$ mamy

- $A^{\perp} = \bigcap_{a \in A} a^{\perp}$ i jest to podprzestrzeń V.
- $(A \cup B)^{\perp} = A^{\perp} \cap B^{\perp}$.
- $A \subset B \Rightarrow A^{\perp} \supset B^{\perp}$.
- $(\mathrm{lin} A)^{\perp} = A^{\perp}$.

Definicja 38. Mówimy, że V jest *suma ortogonalną* podprzestrzeni V_i gdy jest ich sumą algebraiczną i są one parami ortogonalne. Gdy zawiera ona dwa składniki to każdy z nich nazywamy *dopełnieniem ortogonalnym* drugiego.

Uwaga 10. Suma ortogonalna jest prosta, bo dla każdej zerowej kombinacji liniowej suma kwadratów norm składników na mocy ortogonalności i równości Pitagorasa jest 0, czyli wszystkie składniki są 0 na mocy dodatniej określoności normy.

Uwaga 11. Z poprzedniej uwagi wynika, że ortogonalne układy niezerowych wektorów są liniowo niezależne (Ich powłoki linowe tworzą sumę prostą, czyli w szczególności żaden nie należy do powłoki liniowej pozostałych).

Stwierdzenie 17. Dopełnienia ortogonalne są nawzajem swoimi anihilatorami.

Dowód. Jeżeli U, W sumują się ortogonalnie do V to mamy $W \subset U^{\perp}$, ale dla $v \in U^{\perp}$ zapisując go jako sumę dwóch prostych składników otrzymujemy $0 = \langle u, v \rangle = ||u||^2 + \langle u, w \rangle$, czyli składnik $u = 0$, czyli $v \in W$. □

Stwierdzenie 18. Skończenie wymiarowa podprzestrzeń posiada jednoznacznie określone dopełnienie ortogonalne–swój anihilator.

Dowód. Z twierdzenie o rzucie ortogonalnym wynika, że U i $U^{\perp}$ sumują się algebraicznie do całej przestrzeni (rzutując dowolny wektor na U dostajemy szukany rozkład). Jednoznaczność wynika z poprzedniego twierdzenia. □

Wniosek 6. Dla $U \leqslant V$ mamy $\dim U^{\perp} = \dim V - \dim U$.

Dowód. Na podstawie poprzednich trzech stwierdzeń U i jej anihilator sumują się prosto do V, czyli pozostaje już tylko skorzystać z twierdzenia 9. □

Stwierdzenie 19. Jeżeli podzbiór $A \subset V$ ma skończenie wymiarową powłokę liniową, to $(A^{\perp})^{\perp} = \text{lin}A$.

Dowód. Na podstawie stwierdzeń 16 i 17 mamy $A^{\perp} = \text{lin}A^{\perp}$, czyli po skorzystaniu z $\left(U^{\perp}\right)^{\perp} = U$ dostajemy tezę. □

Definicja 39. Dysponując już pojęciem przestrzeni wzajemnie ortogonalnych możemy zdefiniować *rzut i symetrię ortogonalne* względem i na/wzdłuż podprzestrzeni sumujących się ortogonalnie. W przypadku rzutu nie jest to konflikt oznaczeń ponieważ wynik działania tego operatora, bez niespodzianki, okazuje się być rzutem ortogonalnym z twierdzenia o rzucie ortogonalnym.